

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ОПЕРАЦІЙ З ФОРМУВАННЯ ТА РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА: КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

У статті окреслено методичні підходи до аналізу операцій з формування та розподілу прибутку, здійснено їх критичний розгляд та наведено пропозиції щодо удосконалення методики.

Ключові слова: прибуток, аналіз, формування прибутку, розподіл прибутку, методика аналізу.

Трансформаційні процеси і становлення нової економіки дають позитивні результати в усіх сферах суспільного життя в Україні. В умовах невизначеності та ризику спрогнозувати економічну ситуацію для підприємств досить складно. Для прийняття ефективних управлінських рішень необхідна достовірна інформація про результати діяльності, сформована з урахуванням специфіки господарювання підприємств та їх організаційної структури. У зв'язку з цим визначення прибутку як головної мети та мотиву підприємницької діяльності, матеріального джерела економічного та соціального розвитку, інвестиційної та інноваційної діяльності, внутрішнього джерела фінансування, факторів його формування та резервів підвищення прибутковості діяльності має особливе значення.

У комплексі проблем, пов'язаних з підвищенням ролі прибутку у національній економіці, велике значення має аналіз операцій з формування та розподілу останнього для суб'єктів господарювання, на основі результатів якого управлінський персонал ухвалює рішення, зокрема для прогнозування діяльності підприємства та стратегічного управління. Перехід діяльності підприємств на принципи господарського розрахунку не супроводжувався адекватним методичним забезпеченням аналітичної та планової роботи, через що стримувалася реалізація потенціалу економічного зростання. Важливі аспекти теорії та практики аналізу прибутку потребують проведення нових досліджень та розробок підходів до оцінки фінансових результатів діяльності підприємств та прибутку в умовах нової економіки.

Питання методики аналізу операцій з формування та розподілу прибутку досліджували у своїх працях українські вчені О. В. Будько, Н. М. Вдовенко, Н. І. Гавловська, Т. М. Гамма, О. В. Гаращенко, О. О. Гудзовата, Г. С. Дергільова, О. М. Єремян, О. І. Мазіна, Н. І. Некрасова, Н. М. Пархоменко, В. В. Пасенко, І. В. Перезовова, О. В. Петраковська, О. В. Хістеева, Є. Ю. Шара та інші, а також російські вчені М. В. Апалькова, Е. В. Богомоллова, Л. В. Булаво, Н. Г. Горіславська, Г. Е. Каратаєва, В. П. Курносова, М. К. Савитин, О. В. Скрипкіна, О. В. Соловйова, Т. Г. Тажибов, І. С. Ульянов, А. Т. Шакіров та інші. Проте питання розробки комплексної методики економічного аналізу прибутку для забезпечення інформаційних потреб різних груп користувачів

залишаються невирішеними.

Мета дослідження полягає у здійсненні критичного аналізу методичних підходів до економічного аналізу операцій з формування та розподілу прибутку для розробки пропозицій щодо удосконалення методики економічного аналізу прибутку для забезпечення інформацією для прийняття рішень зацікавлених користувачів.

Економічний аналіз є системою взаємопов'язаних й взаємозумовлених методів вивчення і наукового дослідження певних явищ, процесів, дій, результатів. У економіці застосовується з метою виявлення закономірностей і тенденцій розвитку економічних процесів, встановлення та оцінки основних факторів, що позитивно чи негативно впливають на показники ефективності. Очевидним є те, що власник зацікавлений у стабільній роботі підприємства, його розвитку, прибутковості, а це можливо лише при отриманні прибутку та ефективному його використанні. Це пояснює необхідність здійснення економічного аналізу у ділянці формування та розподілу прибутку, оскільки від значень основних показників діяльності, господарських операцій, структури джерел фінансування залежить прийняття управлінських рішень на рівні підприємства, можливості залучення додаткових джерел, вкладення капіталу.

Метою економічного аналізу формування та розподілу прибутку є оцінка ефективності діяльності суб'єкта господарювання, визначення складових елементів формування прибутку та ефективності розподілу прибутку, пошук та обґрунтування резервів підвищення прибутковості.

Відповідно до завдань економічного аналізу операцій з формування та розподілу прибутку в сучасних умовах господарювання належать: вивчення можливостей отримання прибутку відповідно до потенціалу суб'єкта господарювання; визначення впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на величину прибутку підприємства; контроль за виконанням планів отримання прибутку; оцінка динаміки та структури фінансових результатів; характеристика впливу прибутку на фінансову стійкість підприємства; оцінка напрямів та визначення ефективності розподілу прибутку; виявлення резервів підвищення прибутковості підприємства; надання рекомендацій з підвищення ефективності управління прибутком.

Для досягнення вищезазначених завдань аналізу операцій з формування та розподілу прибутку вагомим значенням набуває дослідження методичних засад його здійснення з метою адаптації наявних методик до умов сьогодення, особливо в частині удосконалення механізмів управління прибутком та господарською діяльністю загалом.

Проведений критичний аналіз методик аналізу операцій з фінансовими результатами діяльності та операцій з формування та розподілу прибутку, що представлені у навчальній літературі за редакцією авторів В. Я. Позднякова [1], С. В. Дибаль [4], І. П. Житної, І. В. Тацій, П. Є. Житного [5], Г. І. Кіндрацької, М. С. Білик, А. Г. Загороднього [6], Є. В. Мниха [8], Ф. Ф. Бутинця, С. З. Мошенського, О. В. Олійник [9], В. О. Подольської, О. В. Яріш [10], Г. В. Савицької [11] свідчить, що елементами методики аналізу прибутку, яка визначена у навчальній літературі, є здійснення вертикального та горизонтального аналізу показників доходів, витрат та прибутку. Такий підхід можна вважати класичним і доступним для широкого кола користувачів (як внутрішніх, так і зовнішніх) за даними показників фінансової звітності. Проте за умов застосування такого підходу можливо дослідити лише зміни у структурі та динаміці фінансових результатів, доходів та витрат і не можна врахувати вплив фінансових результатів (прибутку) на рентабельність діяльності підприємства, фінансову стійкість.

У працях В. О. Подольської та О. В. Яріш [10], Г. В. Савицької [11] наведено методики аналізу, які, крім здійснення горизонтального та вертикального аналізу прибутку, передбачають здійснення аналізу рентабельності (прибутковості бізнесу). Це зумовлено тим, що показники рентабельності більш повно характеризують результати діяльності суб'єкта господарювання, тому що їхній розмір відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом. Показники рентабельності застосовуються для оцінки ефективності діяльності підприємства.

У працях С. В. Дибаль [4], Є. В. Мниха [8] окремим етапом аналізу виділяється факторний аналіз прибутку від реалізації продукції. Необхідність здійснення такого напрямку аналізу зумовлено дослідженням впливу елементів, що формують показник прибутку від реалізації (виручка, собівартість) та відповідно прийняття рішень за наслідками аналізу (зменшення/збільшення ціни, коригування собівартості). Це пов'язано з тим, що обґрунтовані висновки про величину отриманого прибутку не можна зробити без дослідження факторів, що мають вплив на зміну показників.

Особливим є підхід В. Я. Позднякова [1], який аналіз величини прибутку пропонує проводити з урахуванням інформації про асортиментну політику та рівень відпускних цін. Це пов'язано з тим, що в сучасних умовах економіки пропозиції на прибуток можна впливати за допомогою асортиментної політики, крім того, як свідчить світовий досвід, якщо продукція швидко продається, ціну доцільно підвищувати. Проте аналіз прибутку за цією методикою є доступним лише вузькому колу користувачів інформації бухгалтерського обліку, що в умовах асиметрії інформації є негативним явищем для зовнішніх користувачів, зокрема інвесторів. Для зовнішніх користувачів на відміну від внутрішніх необхідна інформація більше загального характеру

про показники діяльності підприємства, про вплив показників прибутковості на фінансову стійкість та платоспроможність підприємства.

Найбільш повно методику аналізу представлено у навчальній літературі за редакцією А. Г. Загороднього [6], проф. Ф. Ф. Бутинця [9]. Саме у вищеперелічених джерелах найбільш повно представлено методику аналізу прибутку, що враховує для дослідження всі аспекти діяльності підприємства та вплив прибутку на її показники. Зокрема, методика, запропонована авторами за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця [9], передбачає здійснення аналізу прибутку не лише шляхом проведення вертикального та горизонтального аналізу за даними фінансової звітності, але і здійснення оцінки взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток», розрахунок резервів збільшення прибутку (за даними бухгалтерського обліку та внутрішньої звітності), а також передбачає здійснення окремим етапом аналізу розподілу та використання чистого прибутку, що полягає у проведенні горизонтального аналізу напрямів його розподілу.

Для проведення аналізу прибутку за поданими у навчальній літературі методиками необхідними є не лише фінансова звітність, що підлягає оприлюдненню, але і наявність різноманітних джерел інформації, що належить до внутрішніх джерел (зокрема внутрішня звітність). У такому випадку виникають перешкоди для проведення економічного аналізу зовнішніми суб'єктами у зв'язку з інформаційною обмеженістю фінансової звітності, а також відсутністю інформації із внутрішньофірмових документів (для аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток»). Тому в умовах існування інформаційної асиметрії існування затвердженої методики аналізу фінансових результатів (прибутку), який має здійснюватися на основі даних фінансової звітності та внутрішньої звітності, може призвести до неправильного трактування інформації, що отримана за результатами аналізу, а також її недостатності для прийняття управлінських рішень відносно суб'єкта господарювання для зовнішніх суб'єктів.

Крім того, методика аналізу прибутку, наведена у підручнику С. З. Мошенського та О. В. Олійник [9] передбачає необхідність здійснення аналізу його якості, який ґрунтується не лише на розробці прогнозів щодо можливості суб'єкта господарювання отримувати прибуток, але і можливості нарощувати темпи його зростання. Вивчення якості прибутку здійснюється за багатьма критеріями, головними з яких є: достовірність, реальність звітності, частота зміни облікової політики та її вплив на формування фінансових результатів, діловий імідж підприємства [9, с. 523].

На підставі проведеного дослідження методичного забезпечення аналізу прибутку, що розглядається в навчальній літературі, слід звернути увагу на неврахування у запропонованих методиках напрямів аналізу прибутку, що дозволяє визначити вплив його показників на фінансову стійкість підприємства, а також з урахуванням того, що прибуток є основним внутрішнім джерелом фінансування, недостатньо дослідженим є грошове забезпечення прибутку.

Аналіз публікацій у наукових статтях за останні два роки, присвячених проблемним питанням методики аналізу фінансових результатів та прибутку, наведено в табл. 1.

Таблиця 1. Висвітлення питання методики аналізу прибутку у наукових статтях за період 2010-2011 років за ключовим словом у назві «прибуток» та «фінансові результати»

№ з/п	Автор	Етапи аналізу фінансових результатів (прибутку)
1	Череп А. В., Рурка Г. І. [14]	1) вертикальний та горизонтальний аналіз за видами діяльності; 2) оцінка показників динаміки за роками; 3) аналіз структурних компонентів прибутку; 4) факторний аналіз прибутку; 5) аналіз процентної маржі
2	Сало І. В., Лисянська О. О. [12]	1) вертикальний та горизонтальний аналіз прибутку за видами діяльності; 2) оцінка динамічних показників прибутковості за роками; 3) аналіз показників прибутковості; 4) порівняльний аналіз рівня прибутковості; 5) аналіз структурних компонентів прибутку; 6) факторний аналіз; 7) порівняльний аналіз рівня прибутковості
3	Шубіна С. В., Крамаренко І. В., Лосева І. В., Швадченко В. О. [15]	1) горизонтальний/ вертикальний аналіз (дослідження динамічних та структурних змін прибутку підприємства); 2) детермінований факторний аналіз; 3) кореляційно-регресійний аналіз: - «ЧП-активи» (залежність ЧП від сукупних активів); - «ЧП-пасиви» (зв'язок ЧП з пасивами); - «ЧП-рух грошових коштів» (залежність ЧП від потоку грошових коштів)
4	Тютюнник Ю. М. [13]	1) аналіз динаміки фінансових результатів; 2) аналіз структури фінансових результатів діяльності; 3) факторний аналіз формування фінансових результатів
5	Блонська В. І., Паньків І. В. [2]	1) горизонтальний аналіз – порівняння показників прибутку в динаміці; 2) вертикальний(структурний) – визначення структури прибутку за сферами діяльності, видами продукції, структурний аналіз розподілу прибутку; 3) порівняльний аналіз прибутку; 4) аналіз коефіцієнтів рентабельності, ефективності розподілу прибутку; 5) інтегральний аналіз прибутку
6	Говорушко Т. А., Лановська Г. І. [3]	1) аналіз динаміки показників діяльності підприємств галузі; 2) аналіз структури та динаміки операційних витрат; 3) аналіз структури показників фінансових результатів; 4) аналіз динаміки чистого прибутку; 5) аналіз динаміки рентабельності показників операційної діяльності
7	Кочетков О. В., Балдик Д. О. [7]	1) аналіз динаміки фінансових результатів; 2) аналіз показників рентабельності

На підставі дослідження даних, поданих у таблиці 2, можна зробити висновок, що обов'язковим елементом методики аналізу прибутку є визначення структури та динаміки фінансових результатів та прибутку. Особливістю розглянутих підходів до методики аналізу прибутку у наукових публікаціях є приналежність досліджуваної методики до конкретної галузі економіки (аналіз фінансових результатів сільськогосподарських підприємств, спиртової галузі та ін.). Особливістю методики аналізу прибутку, запропонованою групою авторів С. В. Шубіною, І. В. Крамаренко, І. В. Лосевою, В. О. Швадченко [15] є застосування кореляційно-регресійного аналізу, авторами Ю. М. Тютюнник [13], І. В. Сало, О. О. Лисянською [12] визначено необхідність проведення факторного аналізу прибутку. Останніми найповніше представлено методику аналізу прибутку, оскільки враховано найбільше елементів аналізу прибутку – горизонтальний та вертикальний аналіз, факторний аналіз, аналіз показників рентабельності. Перевагою запропонованої методики вважаємо відсутність за наслідками аналізу прибутку за цією методикою асиметрії інформації, оскільки інформаційною базою будуть слугувати дані фінансової звітності. Недоліком вважаємо відсутність розрахункових показників щодо аналізу грошового

забезпечення прибутку, а також аналізу інших показників діяльності (зокрема, фінансової стійкості).

Отже, за результатами дослідження методики аналізу прибутку, визначеної у навчальній літературі та наукових статтях встановлено відсутність комплексної методики економічного аналізу фінансових результатів та прибутку, за результатами застосування якої користувачі отримували повну інформацію для прийняття управлінських рішень. Важливість розробки комплексної методики аналізу операцій з формування та розподілу прибутку визначається також тим, що умови економічних відносин пов'язані з постійних пошуком шляхів подолання наслідків кризових явищ та недопущення їх у майбутньому, а також трансформацією сутності та значення прибутку в економіці, яка б ґрунтувалася на концепції грошового забезпечення прибутку для ефективної реалізації його ролі як джерела внутрішнього фінансування.

Враховуючи вищенаведене, вважаємо за доцільне запропонувати комплексну методику аналізу операцій з формування та розподілу прибутку в наступній послідовності етапів (рис. 1).

Вважаємо за доцільне для ефективного проведення економічного аналізу прибутку, прийняття управлінських рішень, планування,

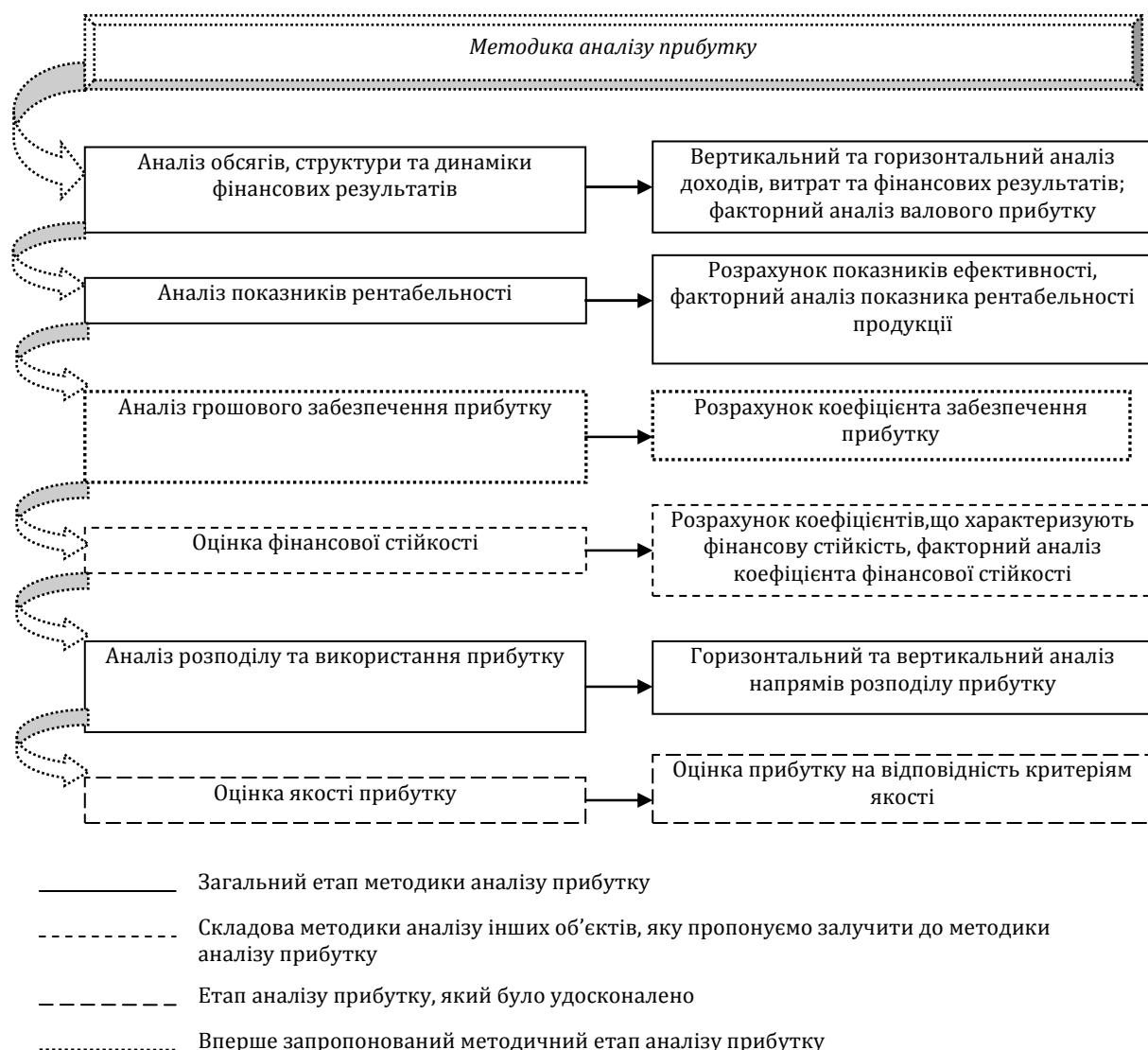

Рис. 4. Запропонована методика аналізу прибутку за етапами його здійснення

розробки стратегії діяльності підприємства на основі результатів аналізу врахувати показники фінансової стійкості підприємства, а також розмір. Запропонована методика містить у своєму складі кількісні показники аналізу, а також показники оцінки якості прибутку. Вона поєднує елементи традиційної методики аналізу відповідних операцій, методики аналізу фінансової стійкості та містить нові напрями аналізу (аналіз грошового забезпечення прибутку та грошового забезпечення фондів, що створені за рахунок прибутку). Вважаємо, що здійснення аналізу операцій з формування та розподілу останнього на підставі кількісних показників та критеріїв оцінки якості прибутку дозволить на підставі отриманих результатів здійснювати оперативне управління, спрямоване на удосконалення стратегії діяльності підприємства та зростання ринкової вартості підприємства (вартості його активів, ринкової ціни акцій, прибутку на акцію тощо).

У сучасних умовах господарювання як на макро-, так і на макрорівні прибуток підприємства відіграє провідну роль. В отриманні підприємством прибутку зацікавлене широке коло осіб, прийняття рішень щодо діяльності підприємства яких ґрунтується на

інформації, отриманій за даними економічного аналізу фінансової звітності. Аналіз прибутку підприємства – це складова політики управління, метою якої є визначення основних тенденцій формування та розподілу прибутку, а також факторів, що зумовлюють ці тенденції. Критичний аналіз методичних підходів до аналізу прибутку в навчальній та науковій літературі свідчать про відсутність комплексної методики аналізу прибутку для забезпечення інформаційних потреб при прийнятті рішень внутрішніми та зовнішніми користувачами.

За результатами проведеного дослідження елементів методичного забезпечення операцій з формування та розподілу прибутку запропоновано комплексну методику аналізу досліджуваних операцій, у складі якої є етапи традиційної методики аналізу прибутку, аналіз фінансової стійкості та грошового забезпечення прибутку. Реалізація запропонованої методики дозволить забезпечити повноту аналітичних даних для зацікавлених користувачів з метою здійснення ефективного управління.

Перспективами подальших досліджень є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій з аналізу грошового забезпечення

прибутку в частині інформаційного забезпечення та кількісних показників, що сприятиме удосконаленню методичних засад економічного аналізу.

Список літератури

1. Анализ и диагностика финансово-хозяйственной деятельности предприятий: учебник / под ред. проф. В. Я. Позднякова. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 617 с.
2. Блонська, В. І. Прибуток – особливості його формування та використання в ефективному управлінні підприємством / В. І. Блонська, І. В. Паньків // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011 – Вип. 21. 5 – С. 179-185
3. Говорушко, Т. А. Аналіз фінансових результатів підприємств спиртової галузі харчової промисловості [Електронний ресурс] / Т. А. Говорушко, Г. І. Лановська // Агроінформ. - №7-9, - 2011. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Agroin/2011_7-9/GOVORUSHKO.pdf
4. Дыбаль, С. В. Финансовый анализ: теория и практика: учеб. пособие / С. В. Дыбаль – СПб. : Издательский дом «Бизнес - пресса», 2005. – 304 с.
5. Житна, І. П. Економічний аналіз: навчальний посібник / І. П. Житна, І. В. Тацій, П. Є. Житний – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля. – 2006. – 296 с.
6. Кіндрацька, Г. І. Економічний аналіз: теорія і практика: підручник / Кіндрацька Г. І., Білик М. С., Загородній А. Г. За ред. проф. А. Г. Загороднього. – Львів. : «Магнолія Плюс», 2006 – 428 с.
7. Кочетков, О. В. Аналіз динаміки фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс] / О. В. Кочетков, Д. О. Балдик // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. Збірник наукових праць. - №15, - 2010. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvlau/Ekon/2010_15/Kochetkov.pdf
8. Мних, Є. В. Економічний аналіз: підручник / Є. В. Мних. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
9. Мошенський, С. З. Економічний аналіз: підручник для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. д. е. н., проф., Заслуженого діяча науки і техніки України Ф. Ф. Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута», 2007. – 704 с.
10. Подольська, В. О. Фінансовий аналіз: навч. пос. / В. О. Подольська, О. В. Яріш. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 488 с.
11. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2004. – 654 с.
12. Сало, І. В. Необхідність аналізу показників прибутку банку [Електронний ресурс] / І. В. Сало, О. О. Лисянська – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_29/10_29_01.Pdf.
13. Тютюнник, Ю. М. Формування та факторний аналіз фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств / Ю. М. Тютюнник // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2011. - №1 – С. 117-121.
14. Череп, А. В. Методичні підходи до аналізу прибутку комерційного банку на прикладі ПуАТ АКБ «Індустріалбанк» [Електронний ресурс] / А. В. Череп, Г. І. Рурка // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. - № 1(10), - 2011. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2011_1/part1/6.Pdf.
15. Шубіна, С. В. Сучасні підходи до аналізу та управління чистим прибутком підприємств в торгівлі [Електронний ресурс] / С. В. Шубіна, І. В. Крамаренко, І. В. Лосева, В. О. Швадченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць. - №2, - 2011. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2011_2/part1/27.Pdf.

РЕЗЮМЕ

Панченко Інна

Методические подходы к анализу операций с формирования и распределения прибыли предприятия: критический анализ

В статье рассмотрены существующие методические подходы к анализу операций с формирования и распределения прибыли, осуществлено их критический анализ и рассмотрены предложения касательно усовершенствования методики анализа исследованных операций.

RESUME

Panchenko Inna

Methodical approaches to analyzing the transactions with formation and distribution of company's profit: critical analysis

Existing methodical approaches to analyzing the transactions with formation and distribution of profit have been considered as well as their critical analysis has been carried out. The suggestions concerning improvement of methods of analysis of the researched transactions have been considered.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2012 р.